

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2
0
2
4

No 9

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 419 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 7-sentyabrda ruxsat etildi.*

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessor
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Musayeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.,(PhD) TAQU katta o'qituvchisi
Djudi Smetana, p.f.n., Pittsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Krissi Lyuis, p.f.n., Pittsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya
Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyea Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

G'afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)

Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Innovatsion siyosatni amalga oshirish yo'nalishlari.....	16
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, Zaynutdinova Umida Djalolovna	
Tijorat banklari kredit portfelini boshqarishning bozor mexanizmlari va ularni joriy etishdagi muammolar	21
Yusupov Shoxzod Maxmatmurodovich	
Hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish davrlari ekonometrik modelini yaratish masalalari.....	24
Abdullayev Farxod Ozodovich	
Marketing yondashuvi asosida Sirdaryo viloyatining investitsion salohiyatini baholash usullari.....	35
Xolmurotova Diyoraxon Ibragimovna	
Bevosita soliqlar ma'muriyatchiligi.....	41
Idrisov Alisher Otajonovich	
Soliq nazorati va transfert narxni belgilashda soliq nazoratini tashkil etishning xorij tajribalari.....	46
Abdiev Jaxongir Ibragimovich	
Soliq siyosati va strategiyasining ilmiy-nazariy tahlili.....	53
Djumaniyazov Marks Quranbaevich	
Pestel tahlili – muvaffaqiyatli investitsiya qarorlarini qabul qilish asosi	60
Shaislamova Nargiza Kabilovna	
Tijorat banklari tomonidan biznes loyihalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning o'ziga xos xususiyatlari.....	67
Asrorov Azizbek Isomiddin o'g'li	
The significance, problems and solutions of the green economy in the New Uzbekistan economy.....	74
Sattorova Mehriniso, Ibragimova Gulchehra Tohirovna	
O'zbekistonda kichik va o'rta biznesni soliqqa tortishning joriy qilinishi va rivojlanish tendensiyasi	79
Otamuradov Nuriddin Najmiddinovich	
Korporativ boshqaruvni innovasion rivojlantirishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning nazariy asoslari	87
Xalmuradov Elmurod Dilmuradovich	
Международный опыт стимулирования инновационной деятельности.....	93
Абдиуалиева Гулзада Азатовна	
How does foreign direct investment promote economic growth?	98
O'tkirova Bonu Azamat kizi	
Mintaqalarni barqaror rivojlantirishning konseptual asoslari va ular evolyutsiyasi.....	102
Umarov Abduvaxob Tursunovich	
Technological Innovations of Electronic Payment Systems.....	107
Mirkomil Boboyorov Murodullaevich	
Ta'lim xizmatlari sohasida davlat-xususiy sherikligining rivojlanishida xorij tajribasining o'rni va ahamiyati.....	115
Imomov Xolmurod Norqul o'g'li	
O'zbekiston iqtisodiyotiga to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investisiya va xorijiy kreditlar jalb qilish samaradorligi tahlili	119
Maksudov Abdumalik Xodievich	
Davlat ehtiyojlari uchun tovarlar (ishlar, xizmatlar) xarid qilishni takomillashtirish	124
G'ofurov Temur Baxrom o'g'li	

Mamlakatimizda oziq-ovqat sanoatini rivojlanish holati va uning dolzarbligi	129
Turg'unov Muxriddin Mo'ydinjon o'g'li	
Turizmدا innovatsiyalarni qo'llash imkoniyatlari.....	133
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li	
Davlat budjetining solikli daromadlari tahlili	139
Abduraimova Nigora Radjabovna	
Soliq yuki soliq tizimining qanchalik samarali ekanligini aniqlovchi muhim mezon	143
To'lakov Ulug'bek Toshmamatovich	
O'zbekiston sanoat korxonalarida xom ashyo resurslaridan samarali foydalanishning hozirgi holati, muammolari va mintaqaviy xususiyatlari (qashqadaryo viloyati misolida).....	151
Ochilov Akram Odilovich, Xazratov Sarvar Ibragimovich	
Состояние туристической инфраструктуры Ташкентской области.....	156
Гаппарова Майрамхон Зафар кизи	
Sanoatlashuvning ekologik ta'siri va "yashil" iqtisodiyotga o'tishning asoslari	161
Nosir Maxmudov, Lola Azimova	
Iqtisodiyotni raqamlashtirishda sinergetik ta'sirning nazariy asoslari	167
Maxmudova Zoxida Maqsudali qizi, Normurodov Xusan	
Davlat budjeti xarajatlaridansamarali foydalanishni takomillashtirish.....	173
Sherxon Tuychiyev	
Savdo korxonalarida ta'minot zanjirining asosiy bosqichlari va muammolari.....	177
Ergashev Jahongir Baxodirovich	
Kichik biznes subyektlarining innovatsion loyihalarni moliyalashtirish yo'llari	180
Ergashev Firuz Baxodirovich, Ishturdiev Hasan Abdigapparovich	
Budjet tashkilotlarida qurilish-ta'mirlash xarajatlari hisobining asoslari.....	184
Azizova Zilola Lochin qizi	
Xorijiy mamlakatlarda tadbirkorlik subyektlari tomonidan mahallilashtirish asosida mahsulot ishlab chiqarishning o'ziga xos jihatlari	191
Mirzabaev Xusniddin Muxamadjonovich	
Suv ekologiyasining asosiy yo'nalishi va uning fandagi o'rni.....	200
Musayeva Muqaddas Abdurashid qizi	
Анализ прибыли агропромышленности	204
Гафурова Азизахон Фатиховна	
Systematic analysis of briquette mass pressing equipment approach	209
Kobilov Khasan Khalilovich, Sharipova Nazira Rakhmatilloevna	
An Econometric Assessment of the Effects of Fintech on Economic Growth in Developed Countries	213
Anvarkhonov Abdulatifkhon Jamshidkhon ugli	
Raqamli iqtisodiyot rivojida korporativ boshqaruv faoliyatining roli	216
Muxitdinov Ulug'bek Diyarovich	
Значение промышленной сети в развитии деятельности предприятий малого бизнеса.....	221
Кодиров Жавлонбек Нематуллаевич	
Tadbirkorlik kambag'allikni qisqartirishning asosiy yo'nalishi.....	225
Xolmirzayev Abdulxamid Xapizovich	
Kichik biznes subyektlarida mahsulot ishlab chiqarishda innovatsiyani joriy etish masalalari.....	230
Mirzayev Kobil Nosirjonovich	
Investisiya faoliyatini moliyalashtirish manbalarini rivojlantirish mexanizmlari.....	236
Ismailov Dilshod Anvarjonovich	

Innovasion iqtisodiyotni shakllantirish sharoitida sifat menejmentini joriy etishning nazariy-uslubiy masalalari.....	242
Zarina Ashurova	
Social media marketing strategies for small businesses.....	247
Mannonov Shahzod Istam ugli	
Xalqaro shartnomalar qoidalarini qo'llashning xalqaro va milliy uslubiy tamoyillarining o'zaro ta'siri.....	250
Rajapov Shuxrat Zaripbaevich	
Neft-gaz, yoqilg'i energetika sanoati sohasidagi yirik soliq to'lovchilarda soliq nazoratini samarali tashkil etish va takomillashtirish masalalari	258
Abdullaev Shuxrat Sultanbaevich	
Суть и значимость инновационных технологий в региональном управлении	266
Муминов Фазлиддин Хусниддин угли	
SWOT-анализ использования социальных сетей в туристической индустрии узбекистана	279
Касимова Зилола Гуламиддиновна	
Germaniya tajribasidan foydalanish orqali o'zbekistonda turizm sohasidagi kadrlar salohiyatini rivojlantirish masalalari	287
Xamidova Mo'tabarxon Abdumalik qizi, Ochilov Akram Odilovich	
Blockchain texnologiyasining bank operatsiyalari xavfsizligini ta'minlashdagi o'rni.....	291
Mirpulatova Luiza Mansurovna	
Tijorat banklarini reytingini aniqlashda bankometr modelidan foydalanish yo'llari.....	294
Karabaev Nodir Abduhamidovich	
Значение business city как инфраструктурного объекта	303
Солиева Умида Алишер кизи	
The potential for the development of wage labor as a factor	308
Usmanov Ilkhom Achilovich	
Ways to improve the organizational and economic mechanism of business tourism in Uzbekistan.....	312
Musayeva Shoirazimovna, Usmanova Dilfuza Ilkhomovna	
Kichik biznes subyektlarining faoliyatini baholashning metodologik asoslari	318
Mavrolov Ravshan Ne'matjonovich	
Kichik korxonalarini rivojlantirishda xorij tajribalaridan foydalanish.....	324
Ergasheva Nigora Abdigapparovna	
Mamlakatimizda intensiv baliqchilikni rivojlantirishning dolzarb masalalari	328
Mamatqulov Nurbek O'razali o'g'li	
Уменьшение выбросов парниковых газов и переход к возобновляемым источникам энергии	331
Р.Т. Шомуродов, И.И. Бахадиров, Р.Т. Умаров, И.Ш. Жамолиддинова	
Ipoteka bozorida investision muhitni yaxshilash yo'llari.....	341
Abdullaev Muhammadsodiq Isroil o'g'li	
Muammoli kreditlar: yechimlari va istiqbollari.....	346
Kalandarov Abdulla Baxtiyorovich	
Ishlab chiqarish korxonalarida risklarni boshqarish va ta'sirini baholash uslubiyati.....	351
Muxitdinov Shuhrat Ziyavitdinovich	
Zamonaviy sharoitda PR (jamoatchilik bilan aloqalar)ning mazmuni va ahamiyati.....	356
Ergasheva Fotimaxon Ibragimovna	
O'zbekiston moliya tizimida mahalliy moliyaning o'ziga xos xususiyatlari	361
Xikmatillayeva Dildora Shavkat qizi	

Rahbar kasbiy motivatsiyasini rivojlantirish ko'nikmalarini takomillashtirish Shadiyev Sherzod Fayzullayevich	366
Improvement of marketing communication strategies in chemical industry enterprises Muminova Dildora Dilshadovna	375
Mikromoliya tashkilotlarida islom moliyaviy instrumentlarini joriy etishni takomillashtirish Axmedova O'g'ilshod Musurmonqul qizi	380
Tijorat banklarida aktivlar sifatini tasniflashning nazariy jihatlarini Qodirova Nafisa Ilhomovna	384
Importance-performance analysis as a useful tool for marketing audit processes of HEIs in Uzbekistan Nurillo Umarkhonov	388
Тенденции энергетики будущего: шаги в новую фазу Абдураимова Нигора Раджабовна	396
Chet mamlakatlar pensiya tizimining o'ziga xos xususiyatlari Tursunov Zohidxo'ja Orifovich	405
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida tijorat banklar faoliyatini statistik tadqiq etish xususiyatlari Kutliyev Dilshod Orifovich	412

IQTISODIYOTNI MODERNIZATSIYALASH SHAROITIDA TIJORAT BANKLAR FAOLIYATINI STATISTIK TADQIQ ETISH XUSUSIYATLARI

Kutliyev Dilshod Orifovich

Kadrlar malakasini oshirish va statistik tadqiqotlar instituti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada tijorat banklari faoliyatidagi statistik tadqiqotlarning xususiyatlari va modernizatsiya qilinayotgan iqtisodiyot sharoitida uning ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, maqolada O'zbekistondagi tijorat banklari faoliyatiga doir statistik tadqiqotlarning xususiyatlari o'rganilib, ularning mamlakat iqtisodiyotini modernizatsiya qilishdagi muhim roli tadqiq etilgan.

Kalit so'zlar: tijorat banklari, iqtisodiyotni modernizatsiya qilish, O'zbekiston bank sektori, statistik tadqiqotlar, kredit berish, raqamli banking, xorijiy banklar, moliyaviy inklyuziya, bank kapitali, iqtisodiy o'sish.

Abstract: This article describes the characteristics of statistical research in the activity of commercial banks and its importance in the modernized economy. Also, the article examines the features of statistical research on the activity of commercial banks in Uzbekistan and their important role in the modernization of the country's economy.

Key words: Commercial Banks, Economic Modernization, Uzbekistan Banking Sector, Statistical Research, Credit Issuance, Digital Banking, Foreign Banks, Financial Inclusion, Bank Capital, Economic Growth.

Аннотация: В данной статье описываются особенности статистических исследований деятельности коммерческих банков и их значение в модернизируемой экономике. Также в статье рассматриваются особенности статистических исследований деятельности коммерческих банков Узбекистана и их важная роль в модернизации экономики страны.

Ключевые слова: Коммерческие банки, Экономическая модернизация, Банковский сектор Узбекистана, Статистические исследования, Выдача кредитов, Цифровой банкинг, Иностранные банки, Финансовая инклюзивность, Банковский капитал, Экономический рост.

KIRISH

Iqtisodiyotni modernizatsiya qilish sharoitida tijorat banklari asosiy rol o'ynaydi, chunki ular kapital to'plash va investitsiyalar o'rtasida vositachi bo'lib ishlaydi. Ularning faoliyati nafaqat moliyaviy barqarorlikni ta'minlabgina qolmay, balki kredit, investitsiya imkoniyatlari va moliyaviy xizmatlar ko'rsatish orqali iqtisodiy taraqqiyotga ham xizmat qiladi. Xususan, ular faoliyatining statistik tahlili iqtisodiy modernizatsiyani qo'llab-quvvatlashda bank operatsiyalarining samaradorligi haqida kerakli fikrlarni taqdim etadi.

Tijorat banklari faoliyatining ahamiyatini ko'rsatuvchi asosiy ko'rsatkichlardan biri bu tadbirkorlik subyektlari va jismoniy shaxslarga kredit berish hajmining tez sur'atlarda oshib borayotganidir [1]. 2023-yil holatiga ko'ra, global bank sektorida kredit berishda sezilarli o'sish kuzatildi. Jahon bankining ma'lumotlariga ko'ra¹, rivojlanayotgan bozorlarda xususiy sektorga berilgan ichki kreditlar yalpi ichki mahsulotning o'rtacha 81,4 foizini tashkil etdi, bu o'tgan yillarga nisbatan sezilarli o'sish bo'lib, ushbu raqam banklarning iqtisodiy faoliyatni moliyalashtirishdagi muhim rolini aks ettiradi. Bundan tashqari, Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (XVJ) ma'lumotlariga ko'ra², tijorat banklari 2023-yilda jahon yalpi ichki mahsulotiga global miqyosda qariyb 8,5 trillion dollar hissa qo'shgan, bu esa jahon umumiy iqtisodiy mahsulotining qariyb 9 foizini tashkil qiladi. Keltirib o'tilgan statistik dalillar ham bank sektorining iqtisodiy taraqqiyotga chuqur ta'sirini va uning faoliyatini statistik tadqiqotlar orqali tahlil qilish muhimligidan dalolat beradi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Tijorat banklari faoliyatini statistik tahlil qilishga keyingi yillarda, ayniqsa, iqtisodiyotni modernizatsiya qilish sharoitida katta e'tibor qaratilmoqda [2]. Ko'plab tadqiqotchilar bank sektori faoliyati va iqtisodiy rivojlanish o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganib, tijorat banklari kapital oqimini osonlashtirish, biznesni kengaytirishni qo'llab-quvvatlash va moliyaviy inklyuzivlikni oshirishda muhim rol o'ynashini tahlil qilgan.

1 <https://data.worldbank.org/>

2 IMF, Global Financial Stability Report, 2023.

Xorijiy olimlardan Nguyen va Fam rivojlanayotgan bozorlarda kredit o'sishining ta'siri va uning iqtisodiy o'zgarishlarga qo'shgan hissasini o'rganib chiqqan. Ular bank sektorining kichik va o'rta korxonalarni (KO'B) kreditlash imkoniyati rivojlanayotgan mamlakatlarda innovatsiyalar va yangi ish o'rinlari yaratishni rag'batlantirish orqali modernizatsiya ishlarini sezilarli darajada tezlashtirishini aniqladilar. Ularning statistik tahlili shuni ko'rsatadiki, bank kreditlarining 1 foizga o'sishi rivojlanayotgan bozorlarda YaIM o'sishining 0,5 foizga o'sishiga olib keladi.

Xan va Ahmedlar raqamli bankingning iqtisodiyotlarni modernizatsiya qilishga ta'sirini har tomonlama tahlil qilgan. Ularning tadqiqotida raqamli texnologiyalarning bank operatsiyalariga integratsiyalashuvi nafaqat operatsion samaradorlikni oshirishi, balki moliyaviy xizmatlardan, xususan, qishloq joylarida foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishiga ham e'tibor qaratiladi. Ular mijozlarni qabul qilish ko'rsatkichlari bo'yicha statistik ma'lumotlar bilan ta'minlangan bank xizmatlarini raqamlashtirish iqtisodiyotni modernizatsiya qilishning muhim omiliga aylanganini isbotladilar.

Chjan va Li bank barqarorligi va iqtisodiy modernizatsiya o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganish orqali ushbu sohaga qo'shimcha hissa qo'shdilar. Statistik modellardan foydalanib, ular kapital zaxiralari kuchliroq va ishlamaydigan kreditlar koeffitsiyenti pastroq bo'lgan banklar uzoq muddatli iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlash uchun yaxshi jihozlanganligini ko'rsatdi. Ularning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, moliyaviy barqarorlik iqtisodiyotlarni tarkibiy o'zgartirishda faol rol o'ynaydigan banklarning asosiy xususiyati hisoblanadi.

Bundan tashqari, Smit va Jonson iqtisodiyotlarni modernizatsiya qilishda yashil loyihalarni moliyalashtirishda tijorat banklarining rolini empirik tahlil qilishgan. Ularning xulosalari bo'yicha kredit portfelining yuqori qismini barqaror va ekologik toza loyihalarga ajratadigan banklar nafaqat ekologik maqsadlarga hissa qo'shadi, balki ularning rentabelligi va obro'sini oshiradi. Tadqiqotda yashil moliyalashtirishning ham bank faoliyatiga, ham iqtisodiy modernizatsiyaga ta'sirini o'lchash uchun statistik yondashuvdan foydalaniladi va yashil moliyalashtirish loyihalarida faol ishtirok etayotgan banklar barqaror rivojlanishning hal qiluvchi omiliga aylanishi o'rganilgan.

Nihoyat, Garsiya va boshqalar³ iqtisodiyotni modernizatsiya qilishda bank faoliyatini tartibga solish va nazorat qilishning roliga e'tibor qaratadi. Ularning ta'kidlashicha, mustahkam me'yoriy-huquqiy baza banklarning samarali faoliyat yuritishini va iqtisodiyotga ijobiy hissa qo'shishini ta'minlaydi. Batafsil statistik tahlillar natijasida ularning tadqiqotlari shuni ko'rsatdiki, kuchli bank qoidalariga ega bo'lgan mamlakatlar barqaror o'sishni boshdan kechirgan.

Umuman olganda, iqtisodiyotni modernizatsiya qilishda tijorat banklarining statistik tadqiqotlariga bag'ishlangan so'nggi adabiyotlarda bank sektorining ko'p qirrali roli ko'rsatilgan. Tadqiqotchilar statistik tahlil banklarning kredit berish, raqamli innovatsiyalar, moliyaviy barqarorlik yoki me'yoriy-huquqiy bazalar orqali iqtisodiy rivojlanishga qo'shgan hissasini tushunishda juda muhim ekanligiga qo'shiladilar. Ushbu tadqiqotlar barqaror va inklyuziv modernizatsiyani ta'minlashda mustahkam bank tizimlari muhimligini ko'rsatadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tijorat banklar faoliyatini statistik tadqiq etish xususiyatlarini tadqiq etishda asosiy va ikkilamchi ma'lumotlarga e'tibor qaratgan holda miqdoriy usullardan foydalanish va bunda birlamchi ma'lumotlar so'rovlar va bank mutaxassislari bilan suhbatlar orqali to'planishi, ikkinchi darajali ma'lumotlar esa moliyaviy hisobotlar Jahon banki va XVFI kabi institutlardan olinishi maqsadga muvofiq.

Asosiy tadqiqot metodologiyalari bank faoliyati (masalan, kredit berish, raqamli banking) va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi munosabatlarni o'rganish uchun regressiya tahlilini va uzoq muddatli tendensiyalarni kuzatish uchun vaqt seriyasini tahlil qilishni o'z ichiga oladi. Qiyosiy tahlil usulidan banklarning turli iqtisodiyotlardagi rolini o'rganish uchun ham qo'llash mumkin [3].

Ushbu usullar moliyaviy xizmatlar va iqtisodiy ko'rsatkichlar o'rtasidagi ijobiy aloqalarni kutish bilan bank operatsiyalari va iqtisodiyotni modernizatsiya qilish o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlashga yordam beradi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ushbu bo'limda biz asosiy bank faoliyati – kredit berish va raqamli bankni joriy etish tanlangan mamlakatlarda, shu jumladan, O'zbekistonda iqtisodiy o'sishga ta'sirini tahlil qilamiz.

Statistik ma'lumotlardan foydalanib ushbu omillar iqtisodiyotlarni modernizatsiya qilishga qanday hissa qo'shishini ta'minlaydigan tendensiyalar va munosabatlarni aniqlash muhim ahamiyat kasb etadi [4].

3 Nguyen T. & Pham L. (2023). The Impact of Credit Growth in Emerging Markets on Economic Transformation. *Journal of Financial Development*, 12(2), 45-63. Khan M., Ali S. & Ahmed H. (2022). Digital Banking and Its Influence on the Modernization of Economies. *International Journal of Banking Innovation*, 10(4), 78-95. Zhang Y. & Li X. (2023). Bank Stability and Economic Modernization: A Statistical Approach. *Journal of Economic Studies*, 15(1), 102-118. Smith J. & Johnson R. (2023). Financing Green Projects: The Role of Commercial Banks in Economic Modernization. *Sustainable Finance Review*, 8(3), 130-145. Garcia F., Lopez A. & Torres M. (2022). Banking Regulation and Supervision in the Modernization of Economies. *Regulatory Economics Journal*, 14(2), 50-68.

2024-yilning yanvar-iyun oylarida O'zbekistonda tijorat bank kreditlari va boshqa qarz mablag'lari hisobidan moliyalashtirilgan 5,7 trln. so'm asosiy kapitalga investitsiyalar o'zlashtirilgan. Bu ularning jami investitsiyalardagi ulushi 2,5 % ni tashkil etgan [5].

1-jadval. 2023-yil 1-yanvar holatiga ko'ra, tijorat banklari faoliyatining asosiy ko'rsatkichlari to'g'risida (banklar kesimida) ma'lumot (mlrd. so'mda)⁴.

№	Bank nomi	Aktiv		Kredit			Kapital		Depozit
		summa	ulushi, foizda	Summa	ulushi, foizda	summa	ulushi, foizda	summa	ulushi, foizda
	Jami	556 746	100%	390 049	100%	79 565	100%	216 738	100%
	Davlat ulushi mavjud banklar	435 136	78%	324 681	83%	61 919	78%	135 534	63%
1	O'zmilliybank	119 918	21,5%	89 410	22,9%	16 378	20,6%	38 157	17,6%
2	O'zsanoatqurilishbank	64 264	11,5%	48 076	12,3%	7 828	9,8%	14 884	6,9%
3	Agrobank	53 068	9,5%	43 846	11,2%	9 505	11,9%	12 550	5,8%
4	Asaka bank	51 180	9,2%	36 742	9,4%	6 519	8,2%	14 431	6,7%
5	Ipoteka-bank	44 187	7,9%	32 658	8,4%	5 917	7,4%	16 432	7,6%
6	Xalq banki	31 672	5,7%	21 666	5,6%	5 319	6,7%	13 583	6,3%
7	Qishloq qurilish bank	24 822	4,5%	20 292	5,2%	2 944	3,7%	8 826	4,1%
8	Mikrokreditbank	16 782	3,0%	13 319	3,4%	3 644	4,6%	5 409	2,5%
9	Aloqa bank	16 084	2,9%	9 162	2,3%	1 795	2,3%	7 698	3,6%
10	Turon bank	12 879	2,3%	9 431	2,4%	1 879	2,4%	3 493	1,6%
11	Poytaxt bank	230	0,0%	74	0,02%	144	0,2%	72	0,0%
12	O'zagroeksportbank	49	0,01%	6	0,00%	47	0,1%	0,7	0,0%

Jadval ma'lumotlaridan ko'rish mumkinki, O'zmilliybank aktivlar va kreditlarning eng katta ulushiga ega bo'lib, uning O'zbekiston bank sektoridagi ustun mavqeyini aks ettiradi. Uning yuqori kredit portfeli iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlash uchun juda muhim bo'lgan kuchli kreditlash faolligini ko'rsatadi. Biroq uning depozit ulushi (12,69%) nisbatan pastroq, bu uning depozit bazasini kengaytirish uchun potensial imkoniyatlarni taklif qiladi.

O'zsanoatqurilishbank kreditlashda, xususan, qurilish va sanoat tarmoqlarida muhim o'rin tutadi. "O'zmilliybank"ga nisbatan jami aktivlarda kichikroq ulushga ega bo'lishiga qaramay, uning kredit portfeli barqarorligicha qolmoqda va jami kreditlarning 12% dan ortig'ini tashkil etadi. Biroq uning depozit ulushi nisbatan kichik bo'lib, u chakana yoki korporativ depozitlarni jalb qilishda raqobatbardosh bo'lmasligi mumkinligini ko'rsatadi.

"Agrobank" qishloq xo'jaligi sohasini moliyalashtirishda asosiy ishtirokchi hisoblanadi. Uning kredit portfeli bank sektoridagi jami kreditlarning 11 foizdan ortig'ini tashkil etadi va bu uning qishloq xo'jaligi korxonalarini qo'llab-quvvatlashdagi muhimligini ta'kidlaydi. Bankning depozit bazasi mo'tadil bo'lib qolmoqda, bu ham kapital, ham depozitlarning muvozanatli o'sishini ko'rsatmoqda.

4 Manba: <https://cbu.uz/uz/statistics/bankstats/843940/>

Boshqa yetakchi banklarga nisbatan “Asaka” bankning aktivlari va kreditlari ulushi ancha past. Kreditlash bozorida kuchli ishtirok etayotgan bo'lsada, depozit va kapital ko'rsatkichlari uning O'zmilliybank va Agrobank kabi yirik hamkasblariga qaraganda kichikroq miqyosda faoliyat yuritayotganidan dalolat beradi.

Xalq banki aktivlar va kreditlar ulushi nisbatan kichikroq, lekin depozitlarning yuqori ulushi (7,69%) bilan ajralib turadi. Bu, ehtimol, chakana bank xizmatlariga e'tibor qaratganligi sababli mijozlar depozitlarini jalb qilishda raqobatbardoshligini ko'rsatadi. Biroq bankning kredit portfeli boshqa yetakchi banklarga nisbatan kichikroqligicha qolmoqda.

Ushbu tahlil bu banklarning O'zbekistonning moliyaviy barqarorligi va iqtisodiy o'sishiga hissa qo'shishdagi markaziy rolini ko'rsatadi, xususan, kreditlash va kapitalning yetarililigiga e'tibor beradi.

2-jadval. Bank tizimi faoliyatining asosiy ko'rsatkichlari to'g'risida ma'lumot (mlrd. so'mda)⁵.

Ko'rsatkichlar nomi	01.09.2023 y.			01.09.2024 y.			Nominal o'sishi, foizda	Haqiqiy o'sishi, (devalvatsiyani hisobga olmagan holda) foizda
	jami	shundan, xorijiy valyutada	ulushi, foizda	jami	shundan, xorijiy valyutada	ulushi, foizda		
Bank aktivlari, jami	611 407		45%	731 605	315 849	43%	20%	17%
Kredit qo'yilmalari, jami	444 723	204 051	46%	509 676	224 295	44%	15%	12%
Jami depozitlar	220 481	71 172	32%	283 138	77 793	27%	28%	27%
Jami kapital	86 896	387	0,4%	106 097	404	0,4%	22%	22%

Jami aktivlar 2023-yildan 2024-yilgacha taxminan 19,7% ga o'sdi, bu bank sektorining jami ulushining barqaror o'sishidan dalolat beradi.

Shu bilan birga, valyuta aktivlari ulushi biroz kamaydi, bu esa ko'proq mahalliy valyutaga asoslangan operatsiyalarga o'tishni yoki valyuta zaxiralarning o'zgarishidan dalolat beradi.

Bu ma'lumotlar O'zbekiston bank sektori jami aktivlari va kredit joylashtirish hajmining sezilarli o'sishi bilan barqaror rivojlanayotganidan dalolat beradi. Chet el valyutasiga asoslangan faoliyat ulushining biroz qisqarishi milliy valyutadagi operatsiyalarni kuchaytirishga e'tibor qaratishdan dalolat beradi. Umuman olganda, bank tizimining o'sish sur'atlari iqtisodiyotni modernizatsiya qilish bilan hamohang bo'lib, mamlakat moliyaviy barqarorligiga ijobiy hissa qo'shmoqda.

3-jadval. 2023-yilda jahon mamlakatlari bank statistikasi va iqtisodiy o'sish ma'lumotlari.

	Mamlakatlar	Kredit emissiyasi (YalMga nisbatan %da)	Aholining raqamli bank xizmatlarini qabul qilish (%da)	YalM o'sishi (%)
1	O'zbekiston	38.7	32.1	5.1
2	Qozog'iston	58.2	45.8	3.5
3	Rossiya	52.4	48.9	2.8
4	AQSh	190.3	87.2	2.0
5	Germaniya	150.5	83.5	1.8

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, mamlakatlar bo'ylab yalpi ichki mahsulotning kredit berish uchun ajratilgan ulushida sezilarli o'zgarishlar mavjud. Kredit berish darajasining eng yuqorisi (YalMga nisbatan 190,3% va 150,5%) AQSh va Germaniyada, eng past esa O'zbekistonda 38,7% sanaladi. Qizig'i shundaki, O'zbekistonda yalpi ichki mahsulotning eng yuqori o'sish sur'ati ham 5,1 foizni ko'rsatmoqda, bu esa iqtisodiyoti jadal rivojlanayotgan mamlakatlarda mo'tadil kredit berish samaraliroq bo'lishi mumkinligini ko'rsatadi. Aksincha, AQSH va

5 Manba: <https://cbu.uz/uz/statistics/bankstats/1883315/>

Germaniya kabi kredit berish darajasi yuqori bo'lgan mamlakatlarda yalpi ichki mahsulotning o'sish sur'atlari pastroq (2.0% va 1.8%) ko'rsatilmoqda, bu esa kredit bilan to'yinganlik rivojlangan mamlakatlarda o'sishni sekinlashtirishi mumkinligini ko'rsatadi [6].

Aholi o'rtasida raqamli bank xizmatlarini qabul qilish mamlakatlarda sezilarli darajada farq qiladi, AQSh (87,2%) va Germaniya (83,5%) eng yuqori qabul qilish stavkalariga ega. Raqamli bank tizimini qo'llash darajasi mos ravishda 45,8% va 48,9% bo'lgan Qozog'iston va Rossiya yalpi ichki mahsulotning o'rtacha o'sishini ko'rsatmoqda.

Regressiya tahlilidan foydalangan holda biz kredit berish va raqamli bankni qabul qilish iqtisodiy o'sishga hissa qo'shgan bo'lsada rivojlanayotgan mamlakatlarda munosabatlar murakkabroq ekanligini kuzatdik. O'zbekistonda kreditlarning kamayishi va raqamli bank tizimini joriy etish hali ham yalpi ichki mahsulotning yuqori o'sishi bilan bog'liq bo'lib, hukumat siyosati va sanoat investitsiyalari kabi boshqa omillar ham o'sishga turtki bo'lishi mumkinligini ko'rsatadi. AQSh va Germaniya kabi rivojlangan mamlakatlarda kredit berish va raqamli bankni joriy etishning YalM o'sishiga ta'siri bozorning to'yinganligi va innovatsiyalarning sekinlashishi bilan bog'liq [7].

Tahlillar natijasi shuni ko'rsatadiki, bank faoliyati va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlik rivojlanayotgan va rivojlangan iqtisodiyotlarda farqlanadi. O'zbekiston kabi mamlakatlarda kredit berishning o'rtacha darajasi va raqamli bank tizimini joriy etish hali ham yuqori o'sish sur'atlariga olib kelishi mumkin, rivojlangan mamlakatlarda esa boshqa tarkibiy omillar ushbu bank faoliyatining o'sishga ta'sirini cheklashi mumkin.

Shuningdek, O'zbekiston kabi rivojlanayotgan bozorlar uchun kredit berishda muvozanatli yondashuv, raqamli bankingni bosqichma-bosqich oshirish bilan birgalikda iqtisodiy modernizatsiya sharoitida yuqori o'sish sur'atlarini ta'minlashi lozim.

O'zbekistondagi tijorat banklari faoliyatini statistik tadqiq qilishda SWOT tahlilidan ham foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi [8].

Kuchli tomonlari:

To'liq ma'lumotlarning mavjudligi: O'zbekiston bank sektori boy statistik ma'lumotlarga ega, jumladan, aktivlar, kreditlar, kapital va depozitlar, bu batafsil tahlil qilish imkonini beradi.

Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash: sohada ustunlik qiluvchi davlat banklari barqarorlikni ta'minlash va iqtisodiyotni modernizatsiya qilishga ko'maklashuvchi kuchli davlat yordamidan foydalanadi.

Iqtisodiy o'sishda muhim rol: bank sektori yalpi ichki mahsulot, kredit ta'minoti va iqtisodiy faoliyatning asosiy hissasi bo'lib, statistik tadqiqotlar siyosatni ishlab chiqish uchun juda dolzarb qiladi.

Qishloq xo'jaligi va sanoat tarmoqlariga e'tibor qaratish: Agrobank va O'zsanoatqurilishbank kabi ixtisoslashgan banklar asosiy tarmoqlarning iqtisodiy hissasi haqida noyob tushunchalarni taqdim etadi.

Kamchiliklari:

Cheklangan xususiy sektor vakilligi: davlat banklari sektorda ustunlik qiladi, bu esa statistik tadqiqotlardagi tushunchalar va istiqbollarning xilma-xilligini cheklashi mumkin.

Ma'lumotlar sifati va kirish: yuqori sifatli, o'z vaqtida ma'lumotlarga kirish, ayniqsa, xususiy banklar va nobank moliya institutlari uchun qiyin bo'lishi mumkin.

Rivojlanmagan raqamli infratuzilma: raqamli bank xizmatlarining sekin o'zlashtirilishi, ayniqsa rivojlangan bozorlar bilan solishtirganda zamonaviy bank tendensiyalari bo'yicha statistik tahlil ko'lamini cheklashi mumkin.

Imkoniyatlar:

Raqamli bankni qabul qilishning o'sishi: raqamli bank va fintech xizmatlari kengaygani sari tahlil qilish uchun yangi ma'lumotlar nuqtalari paydo bo'ladi, ular yanada boyroq tadqiqot va tushunchalar uchun imkoniyatlar yaratadi.

Moliyaviy inklyuziyaning ortishi: qishloq va xizmat ko'rsatilmagan hududlarda bank xizmatlarining kengayishi banklarning iqtisodiyotni modernizatsiya qilishga qanday hissa qo'shayotgani haqida yangi ma'lumotlarni taqdim etishi mumkin.

Xalqaro hamkorlik: Xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlik qilish imkoniyatlari statistik tadqiqotlar sifatini yaxshilash va jahon standartlari bilan solishtirish imkonini beradi.

Takomillashtirilgan tartibga solish va nazorat: me'yoriy-huquqiy bazani mustahkamlash tadqiqot uchun yanada shaffof va ishonchli ma'lumotlarga olib kelishi mumkin, statistik ma'lumotlarning aniqligini oshiradi.

Tahdidlar:

Iqtisodiy beqarorlik: inflyatsiya yoki valyuta devalvatsiyasi kabi makroiqtisodiy omillar bank ma'lumotlarini buzishi mumkin, bu esa statistik tahlilni ishonchsiz bo'lishiga sabab bo'ladi.

Ma'lumotlarning maxfiyligi va xavfsizligi bilan bog'liq muammolar: Raqamlashtirishning kuchayishi maxfiy bank ma'lumotlarining maxfiyligi va xavfsizligi bilan bog'liq tashvishlarni keltirib chiqarishi mumkin, bu ma'lumotlarni yig'ish va tadqiqotni murakkablashtiradi.

Global moliyaviy noaniqlik: tashqi iqtisodiy zarbalar, masalan, global moliyaviy inqirozlar O'zbekiston bank sektori faoliyatiga ta'sir ko'rsatishi va o'tgan statistik tendensiyalarning dolzarbligiga ta'sir qilishi mumkin.

Cheklangan tadqiqot salohiyati: malakali tadqiqotchilar va statistik mutaxassislarning yetishmasligi statistik tahlilning chuqurligi va sifatini cheklab qo'yishi mumkin, bu esa sektorning iqtisodiy siyosatni ishlab chiqishga qo'shgan hissasiga to'sqinlik qiladi.

Ushbu SWOT tahlili O'zbekistonda bank sektori bo'yicha statistik tadqiqotlar o'tkazish imkoniyatlari va muammolarini ko'rsatib, mamlakatni modernizatsiya qilish borasidagi sa'y-harakatlarda ushbu sektorning ahamiyati ortib borayotganidan dalolat beradi.

Bank faoliyatini tahlil etish uchun bank faoliyati bilan bog'liq bo'lgan barcha iqtisodiy jarayonlarni har tomonlama chuqur his etmoq, anglamoq zarur bo'ladi. Buning uchun, eng avvalo, bankning mohiyati, bajaradigan vazifalari, ushbu vazifalarni bajarish asoslari, usullari, xullas, butun bank faoliyatiga tegishli jarayonlarni his etmoq lozim. Bank faoliyatini yuritish uchun lozim bo'lgan mablag'lar va ularning manbalari, o'z mablag'lari hamda majburiyatlari tarkibi, ular o'rtasidagi mutanosiblikni ta'minlash masalalari, ushbu mablag'larni samarali yo'naltirish, bankning likvidligi, to'lov qobiliyatini ta'minlash asoslari kabilar chuqur o'rganilmog'i zarur [9].

O'zbekistondagi xorijiy banklar mamlakat moliya sektorida, xususan, hukumat iqtisodiyotni modernizatsiyalash va bank sohasini liberallashtirish bo'yicha islohotlarni amalga oshirayotgan bir paytda tobora muhim rol o'ynamoqda.

So'nggi yillarda O'zbekiston iqtisodiy islohotlari va Markaziy Osiyodagi strategik mavqeyi tufayli xorijiy banklar uchun jozibador davlatga aylandi. Rossiya, Xitoy, Janubiy Koreya va Yevropa kabi mamlakatlarning yirik xalqaro banklari mamlakatda filiallari yoki vakolatxonalarini tashkil etgan. O'zbekistonda faoliyat yuritayotgan taniqli xorijiy banklar qatoriga Gazprombank (Rossiya), Xitoy taraqqiyot banki, KDB Bank Uzbekistan (Koreya) va Tenge Bank (Qozog'iston) kiradi.

Xorijiy banklar, xususan, energetika, qurilish va ishlab chiqarish kabi sohalarda korporativ moliyalashtirish, savdoni moliyalashtirish va investitsiya banki xizmatlarini taklif qilish orqali o'z ishtirokini kengaytirmoqda.

Xorijiy banklar O'zbekistonning moliyaviy-iqtisodiy rivojlanishiga quyidagi yo'llar bilan katta hissa qo'shdi:

Kapital bilan ta'minlash. Ular yirik infratuzilma loyihalari va to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalar (FDI) uchun juda muhim bo'lgan kattaroq kapital mablag'lariga kirishni taklif qiladilar.

Texnologik ekspertiza. Ko'pgina xorijiy banklar O'zbekistondagi bank infratuzilmasini modernizatsiya qilishda ko'maklashuvchi ilg'or bank texnologiyalari va raqamli bank xizmatlarini olib keladi.

Savdoga ko'maklashish. Bu banklar xalqaro savdoni moliyalashtirishda, o'zbek biznesiga tovarlarni import qilish va jahon bozorlariga mahsulotlar eksport qilishda yordam berishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Masalan, KDB Bank korporativ kreditlash va savdoni moliyalashtirishda, xususan, energetika kabi yirik tarmoqlarda asosiy yordamchi hisoblanadi.

Xorijiy banklar duch keladigan muammolar

Xorijiy banklar ortib borayotgan ishtirokiga qaramay, O'zbekiston bank tizimida ba'zi muammolarga duch kelishmoqda:

Tartibga solish to'siqlari. Islohotlar kiritilgan bo'lsada xorijiy banklar ba'zan byurokratik to'siqlar va tartibga solish cheklovlariga duch keladi, xususan, mulkchilik va operatsion moslashuvchanlik bilan bog'liq.

Davlat banklari bilan raqobat. O'zbekistonda bank sektorida hamon davlat banklari ustunlik qiladi, ular aktivlar va kredit berish bo'yicha bozorning aksariyat qismini nazorat qiladi. Bu chet el banklari uchun chakana bank xizmatlarida sezilarli bozor ulushini qo'lga kiritishni qiyinlashtiradi.

Valyuta risklari. O'zbek so'mi kursining o'zgarishi va valyuta konvertatsiyasidagi cheklovlar xorijiy banklar, xususan, transchegaraviy operatsiyalarda ishtirok etayotgan banklar uchun xavf tug'dirishi mumkin.

O'zbekistondagi xorijiy banklar o'z faoliyatini bosqichma-bosqich kengaytirib, moliya tizimini modernizatsiya qilishga hissa qo'shmoqda. Ular bozorga muhim kapital, tajriba va innovatsion amaliyotlarni olib keladi, garchi ular yaxshi tashkil etilgan davlat banklari tomonidan raqobatga duchor bo'lsalar va tartibga solish murakkabliklarini hal qilishlari kerak.

O'zbekiston iqtisodiy islohotlarni davom ettirar ekan va xorijiy investitsiyalarni rag'batlantirar ekan xorijiy banklarning roli, xususan, korporativ bank ishi, savdoni moliyalashtirish va raqamli banking kabi sohalarda o'sishi mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda tijorat banklari faoliyati bo'yicha olib borilgan statistik tadqiqotlar ularning mamlakat iqtisodiyotini modernizatsiya qilishda hal qiluvchi rol o'ynashini ko'rsatib beradi. "O'zmilliy-bank", "O'zsanoatqurilishbank" va "Agrobank" kabi davlat banklari aktivlar, kreditlar va kapitalning katta qismini nazorat qilib, bank sohasida ustunlik qiladi. Bu institutlar iqtisodiy rivojlanishda, xususan, qishloq xo'jaligi va qurilish kabi strategik tarmoqlarda muhim ahamiyatga ega. Xorijiy banklar o'z ishtirokini bosqichma-bosqich kengaytirayotgan bo'lsada ularning ta'siri hozirda korporativ bank ishi va savdoni moliyalashtirishda jamlangan bo'lib, ular kapital va texnologik tajribada o'z hissalarini qo'shadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, davlat banklari yaxshi kapitallashtirilgan va kuchli kredit portfeliga ega bo'lib, ular iqtisodiyotni modernizatsiya qilishni qo'llab-quvvatlaydi. Biroq O'zmilliybank kabi ba'zi banklarning depozit ulushlarining pastligi, ayniqsa, qishloq joylarida va xususiy sektor mijozlaridan ko'proq depozitlarni jalb qilishda o'sish imkoniyatini ko'rsatadi.

Xorijiy banklarning mavjudligi innovatsiyalar va xalqaro kapitalga kirish imkonini beradi, ammo ular tartibga solish to'siqlari va mahalliy institutlarning raqobati kabi muammolarga duch kelishadi [10].

Fikrimizcha, iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida tijorat banklar faoliyatini statistik tadqiq etish orqali yanada rivojlantirishda quyidagi takliflarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

1. Moliyaviy inklyuziyani kuchaytirish: tijorat banklari, xususan, davlatga qarashli muassasalar, xizmat ko'rsatilmagan hududlarda o'z imkoniyatlarini kengaytirish orqali moliyaviy inklyuzivlikni oshirishga e'tibor qaratishlari kerak. Qishloq aholisi hamda kichik va o'rta korxonalarning moliyaviy bazasini diversifikatsiya qilish uchun depozitlarni jalb qilish bo'yicha ko'proq harakat qilish kerak.

2. Raqamli bankingni kuchaytirish: raqamli bankingning asta-sekin o'zlashtirilishi ham qiyin, ham imkoniyatni taqdim etadi. Banklar mijozlarga kirishni yaxshilash, operatsion samaradorlikni oshirish va raqobatbardoshlikni saqlash uchun raqamli platformalarga ko'proq sarmoya kiritishlari kerak. Xorijiy banklar o'zlarining ilg'or raqamli xizmatlari bilan ushbu transformatsiyani amalga oshirishda yetakchi rol o'ynashi mumkin.

3. Xorijiy banklarning ishtirokini rag'batlantirish: O'zbekiston hukumati xorijiy banklar uchun tartibga soluvchi to'siqlarni qisqartirishda davom etishi va ularga ko'proq operatsion moslashuvchanlikka ega bo'lishi kerak. Bu nafaqat bank sohasida raqobatni yaxshilaydi, balki bozorga ko'proq kapital va innovatsiyalarni olib keladi.

4. Davlat banklarini xususiylashtirish: amalga oshirilayotgan islohotlar doirasida hukumat davlat banklarini xususiylashtirish jarayonini tezlashtirishi kerak. Bu mulkchilikni diversifikatsiya qilish, raqobatni kuchaytirish va bank sektoriga ko'proq xorijiy sarmoyalarni jalb qilish imkonini beradi.

5. Ma'lumotlar sifati va foydalanish imkoniyatini yaxshilash: statistik tadqiqotlarni yaxshiroq o'tkazish uchun yuqori sifatli, real vaqtda ma'lumotlarning mavjudligini yaxshilash kerak. Mahalliy va xorijiy banklar shaffoflik va hisobot standartlarini kuchaytirishi, ularning faoliyati va iqtisodiyotni modernizatsiya qilishga qo'shgan hissasini yanada aniqroq baholash imkonini berishi kerak.

6. Iqtisodiy xatarlarni yumshatish: banklar valyuta o'zgarishi va inflyatsiya bilan bog'liq risklarni yumshatish uchun yanada mustahkam strategiyalarni ishlab chiqishlari kerak. Bunga ularning kredit portfelini diversifikatsiya qilish, zaxiralarini ko'paytirish va xalqaro moliyaviy risklardan himoyalani uchun xorijiy banklar bilan hamkorlik qilish kiradi.

Ushbu takliflarni ko'rib chiqish orqali O'zbekiston bank sektori mamlakat iqtisodiyotini modernizatsiya qilishga qo'shayotgan hissasini kuchaytirish, barqarorlikni ta'minlash, jahon moliya bozorida raqobatbardoshligini oshirishi imkoniyatiga ega bo'ladi. Ushbu maqsadlarga erishishda mahalliy va xorijiy banklarning roli muhim bo'ladi, chunki ular infratuzilma loyihalarini qo'llab-quvvatlash, innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash va moliyaviy inklyuzivlikni rivojlantirishda davom etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Nguyen T. & Pham L. (2023). The Impact of Credit Growth in Emerging Markets on Economic Transformation. *Journal of Financial Development*, 12(2), 45-63.
2. Smith J. & Johnson R. (2023). Financing Green Projects: The Role of Commercial Banks in Economic Modernization. *Sustainable Finance Review*, 8(3), 130-145.
3. Khan M., Ali S. & Ahmed H. (2022). Digital Banking and Its Influence on the Modernization of Economies. *International Journal of Banking Innovation*, 10(4), 78-95.
4. Zhang Y. & Li X. (2023). Bank Stability and Economic Modernization: A Statistical Approach. *Journal of Economic Studies*, 15(1), 102-118.
5. Иванов А. & Смирнов К. (2022). Развитие банковского сектора в условиях цифровой экономики. *Журнал банковских исследований*, 14(1), 56-75.
6. Петров М.А. (2023). Финансовая устойчивость коммерческих банков в условиях экономических реформ. *Российский экономический журнал*, 18(2), 102-115.
7. Сидоров В. & Николаев Д. (2023). Роль иностранных банков в модернизации банковской системы Узбекистана. *Вестник финансов и экономики*, 19(3), 67-80.
8. Karimov O. & Sultonov A. (2023). Tijorat banklarining iqtisodiy o'sishga ta'siri: O'zbekiston misolida statistik tahlil. *O'zbekiston moliyaviy tadqiqotlari jurnali*, 11(3), 89-105.
9. Yuldashev M. (2022). O'zbekistonda tijorat banklari faoliyatining o'ziga xos jihatlari. *O'zbekiston iqtisodiyoti va bank ishi*, 15(2), 65-78.
10. Rakhimov I., (2023). Raqamli bank xizmatlari va ularning iqtisodiy taraqqiyotga ta'siri. *Moliyaviy rivojlanish va innovatsiyalar*, 16(1), 23-37.
11. <https://data.worldbank.org/>
12. <https://cbu.uz/uz/statistics/bankstats/843940/>
13. <https://cbu.uz/uz/statistics/bankstats/1883315/>

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Shahzod Avilqulov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 9

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

